KUINKA PUHUA RASISMISTA JA SYRJINNÄSTÄ?

Opas kasvattajille ja ammattilaisille

Oppaan ovat toimittaneet ja kirjoittaneet
Sainabou Sillah, Anu Kytömäki, Maria Amani, Nora Dadi, Eeva Haapalinna, Emmi Heinonen, Elina Helmanen, Carey Jääskeläinen, Ima Khanan, Noora Meklin, Maija Mäkinen, Maria Niemiharju, Sanna Rummakko ja Alexandra Syvänen

Taitto ja kuvitus Henna Tyrväinen 2021

Sisällysluettelo

Lukijalle 5
Määritelmät 6
Antirasistinen kasvatus 8
Puheeksi ottaminen 12
Lapsen identiteetin kehittyminen 18
Rasismin vaikutus mielenterveyteen 23
Tunnetaitojen merkitys rasismikokemusten käsittelyssä 28
Ammattilaisille 30
Rasismin ja syrjinnän kokemuksista ilmoittaminen 34
Sanasto 38
Lähteet 42
Linkit 44

Lukijalle

Toteutimme Familiassa kesällä 2020 kyselyn, jonka aiheena oli kahden kulttuurin perheiden kokema rasismi ja syrjintä Suomessa. Kyselyyn vastasi yhteensä 147 henkilöä ympäri Suomen. Kyselyyn vastanneista kahden kulttuurin perheistä 30 prosenttia koki perheeseen kohdistuvaa rasismia kuukausittain ja 15 prosenttia päivittäin.

Kyselyssä nousi esille tarve saada sekä kahden kulttuurin perheille että heitä kohtaaville ammattilaisille keinoja ja tietoja siitä miten puuttua rasismiin ja syrjintään: kuinka ylipäätään ottaa rasismia ja syrjintää puheeksi sekä miten puhua niistä lasten kanssa. Kysely toi myös esiin rasismia kokeneiden tarpeen mahdollisuuteen käsitellä ja puhua rasismista muiden vertaisten kanssa.

Nyt edessäsi oleva toteuttamamme **Kuinka puhua rasismista ja syrjinnästä – Opas kasvattajille ja ammattilaisille** on tarkoitettu kahden kulttuurin perheille, adoptioperheille ja perheitä kohtaaville ammattilaisille. Oppaassa käsitellään muun muassa antirasistista kasvatusta, puheeksi ottamista, lapsen identiteetin kehittymistä, tunnetaitojen merkitystä rasismin kokemusten käsittelyssä sekä miten ilmoittaa rasismin ja syrjinnän kokemuksista. Oppaan tueksi on kehitetty myös työpajamalli, jonka avulla rasismin ja syrjinnän kokemuksia voidaan yhdessä toisten kanssa käsitellä ja niistä puhua.

Kiitos oikeusministeriölle saadusta tuesta oppaan ja työpajamallin tekoon.

Määritelmät

Miten määrittelemme rasismin ja syrjinnän tässä julkaisussa?

ANTIRASISMI

Antirasismi on aktiivista toimintaa, jolla pyritään vähentämään ja vastustamaan rasismia yhteiskunnassa. Antirasistiseen toimintaan liittyy myös rasismin tunnistaminen ja tietoisuuden lisääminen rasismin ilmenemismuodoista. Lähtökohta on se, että emme vielä elä oikeudenmukaisessa tai rasismista vapaassa yhteiskunnassa.

RASISMI

Rasismi on sitä, että tiettyä ihmisryhmää pidetään alempiarvoisempana kuin muita. Tähän liittyy uskomus siitä, että ihmisryhmät ovat erilaisia ja näiden erojen perusteella ihmisten erilainen kohtelu on oikeutettua.

- ◊ Rasismiin liittyy valta-asema ja rasismi tuottaa valta- ja alistussuhteita ihmisten välille.
- ◊ Käytännössä rasismi ilmenee monilla eri tavoilla: oletuksina, ajattelutapoina, arkisina tekoina ja sanoina, mutta myös rakenteellisena rasismina esimerkiksi lainsäädännössä, yhteiskunnan instituutioissa ja käytännöissä.
- ◊ Rodullistaminen on prosessi, jossa ihmisiin liitetään oletuksia, stereotypioita ja ennakkoluuloja heidän ominaisuuksiensa, kuten ihonvärin perusteella.
- ◊ Miten rasismi pysyy yllä? Yhdenvertaisuusvaltuutettu sanoo: ”Rasismi on systeemi, jossa politiikka, institutionaaliset käytännöt, kulttuuri ja muut normit ylläpitävät rodullistettuja yhteiskunnallisia valta-asetelmia. Se on osa sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia järjestelmiä, joissa kaikki ovat osana. ”
- ◊ Koska kaikki yhteiskunnan jäsenet ovat osallisina tässä, myös rasismin vastainen toiminta on meidän kaikkien yhteinen velvollisuus.

SYRJINTÄ

Syrjintä on sitä, että ihmistä kohdellaan huonommin kuin toista hänen henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi. Näitä ominaisuuksia voivat olla alkuperä, ikä, kansallisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy.

- ◊ Syrjintä on kielletty kansallisissa laeissa sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Kaikilla on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun.
- ◊ Syrjintä voi ilmetä eri tavoilla: välittömänä, välillisenä tai esimerkiksi niin, että vammaiselle henkilölle ei anneta kohtuullisia mukautuksia.

Myös häirintä ja käsky syrjiä ovat yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä toimintaa.

Lähde: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325

Antirasistinen kasvatus

Kahden kulttuurin perheiden vanhemmat vaikuttavat vahvasti omalla toiminnallaan ja puheillaan siihen, millaisen kuvan lapsi rakentaa ympäröivästä maailmasta. Tutkimusten mukaan jopa yksivuotias lapsi voi ymmärtää etnisen taustan ja olla tietoinen sen merkityksestä. Siksi on tärkeä tutkia omia ajatuksia, ennakkoluuloja ja tapaa toimia omassa ympäristössään.

Millaisessa maailmassa meidän perheemme elää? Onko se monimuotoinen, monikulttuurinen, suvaitseva? Tarjoaako se mahdollisuuden kohdata erilaisuutta arjessa, luonnollisena osana elämää vai onko meidän perheemme se ainoa "erilainen"? Miten voimme kasvattajina tukea lapsemme identiteettiä sekä hänen kasvuaan osaksi monikulttuurista maailmaa?

Antirasistinen kasvatus -osio sopii hyvin aiheen käsittelyyn myös muille aikuisille kahden kulttuurin perheiden lasten elämässä, kuten esimerkiksi isovanhemmille.

Oma toiminta

◊ Osallistu keskusteluun rasismista, syrjinnästä ja monimuotoisuudesta ympärillämme.

◊ On tärkeää osata erottaa omassa toiminnassaan osallistuminen ja osallisuus sekä ulos jääminen.

◊ Kriittinen itsereflektio ja omien ennakkoluulojen tunnistaminen ja tunnustaminen on hyvä lähtökohta – oman kulttuurikompetenssin tunnistaminen ja tiedostaminen.

◊ Avoin keskustelu tai puhe erilaisuudesta tukee lapsen kasvua.

◊ Jos vanhemmat eivät puhu rasismista omien lastensa kanssa, lapset oppivat ja imevät tiedon muualta ja muilla tavoin esimerkiksi tekemällä omia tulkintojaan vanhempiensa käytöksestä ja puheista tai ottamalla vaikutteita esimerkiksi ystäviltään, kirjoista tai muualta ympäröivästä maailmasta.

◊ Sinun ei tarvitse tietää kaikkea. Aloita keskustelu siitä, missä olet nyt ja mitä tiedät. Ole aina valmis keskustelemaan.

Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja koulun kanssa

Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen tavoitteita ovat mm.

◊ lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen

◊ lapsen oman identiteetin vahvistaminen

◊ perheen tukeminen lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisessä.

Yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja monikulttuurisen perheen kesken rakennetaan kasvatuskumppanuuden hengessä. Kasvatuskumppanuus on aikuisten yhteisvastuullista huolenpitoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Kasvatuskumppanuus vaatiin työntekijöiltä vahvaa kulttuurien tuntemusta, kunnioitusta perheitä kohtaan, kärsivällisyyttä sekä halua aitoon yhteistyöhön.

Muista, että vanhempana sinä olet oman lapsesi paras asiantuntija. Huolehdi siis siitä, että kasvatuskumppanuus toteutuu yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä siitä, mikä on lapselle parasta.

Tiedosta lapsesi oikeudet ja mahdollisuudet oman äidinkielen ja kotikielten opetukseen. Suomen perustuslain mukaan jokaisella Suomessa asuvalla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Oman äidinkielen opetukseen saavat osallistua kaupungin koulujen ja sopimuskoulujen oppilaat, joille

1. kyseinen kieli on äidinkieli
2. joille kyseinen kieli on kotikieli eli jommankumman huoltajan kanssa puhuttava kieli
3. suomalaiset oppilaat, jotka ovat kulttuuritaustaltaan suomalaisia, mutta jotka ovat asuneet ulkomailla ja opiskelleet kyseisellä kielellä perusopetuksessa. Heidän kohdalla puhutaan ylläpitokielestä.

◊ Opetukseen voi siis osallistua myös oppilas, jonka väestötietojärjestelmän tiedoissa lukee äidinkielen kohdalla suomi, mikäli kohta 2) tai 3) täyttyy.

◊ Oman äidinkielen opetukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

◊ Oppilas ilmoittautuu oman äidinkielen opetukseen samalla kun hän ilmoittautuu kouluun tai 7. luokalle.

S2 eli suomi toisena kielenä -opetus varhaiskasvatuksessa ja koulussa

- ◊ Oppilas voi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opiskella suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää (S2), jos hänen äidinkielensä on eri kuin suomi, ruotsi tai saame tai hänellä on monikielinen tausta.
- ◊ Oppilaan suomen kielen peruskielitaitojen pitää olla puutteellisia jollakin kielitaidon osa-alueella, jotta hän voi osallistua S2-opetukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen osaaminen ei riitä päivittäisen vuorovaikutukseen koulussa tai päiväkodissa.
- ◊ Varhaiskasvatuksessa eli päiväkodissa järjestetään S2-tuokioita jo kolmevuotiaasta eteenpäin, jotta voidaan edesauttaa lapsen mahdollisen kielitaidon kehittymistä. Tämä auttaa myöhemmin koulussa pysymään mukana opetuksessa.

Pohdittavaa:

- ◊ Kulttuurinen kompetenssi: Mistä tulen? Millainen on oma kulttuuritaustani? Miten se vaikuttaa tapaani toimia ja ajatella?
- ◊ Missä kohdissa itse toimin syrjivästi tai epäoikeudenmukaisesti?
- ◊ Millaisia ennakkoluuloja minulla on?
- ◊ Miten toimin kohdatessani rasismia tai syrjintää ympäristössäni?

Puheeksi ottaminen

AUDIO

◊ Jos rasismista puhuminen on vaikeaa, mieti omalta kohdalta miksi näin on.

◊ Rasismin ja syrjinnän olemassaolon tiedostaminen auttaa valmistautumaan yllättäviin tilanteisiin lasten kanssa.

Miten neuvoa lasta reagoimaan tilanteissa, joissa hän kohtaa rasismia tai syrjintää? Miten tilanteessa tulisi reagoida itse?

AUDIO

Itse tilanteessa, jossa lapsi kohtaa rasismia tai syrjintää, olisi parasta, että hän oppisi löytämään tasapainoisen tilan, jossa hän ei liikaa alistuisi, mutta pystyisi kuitenkin samalla pitämään puolensa ja pysymään rauhallisena. Joskus voi olla hyvä lähteä pois, joskus voi olla hyvä kohdata rasistisesti toimiva henkilö. Tärkeintä on löytää keskitie ääripääratkaisujen välillä. Usein kyse on tunteiden säätelystä.
(Asiantuntijahaastattelu, Anu Castaneda 2021)

◊ Keskustele lapsen kanssa pienestä pitäen, mutta kuitenkin ikätasoisesti, ihmisten erilaisuudesta, rasismista ja siitä mikä on oikein ja mikä väärin

- selkeytä omat ja perheen arvot
- tunnista ja tunnusta omat ennakkoluulosi
- mitä aiemmin keskustelun rasismista aloittaa, sitä paremmin lapsi oppii asiaa ymmärtämään.

◊ Rasismista on puhuttava ikätason mukaisesti

- mitä se on: käytä selkeitä sanoja (esim. valkoinen/musta)
- mikä on oikein ja mikä väärin
- kerro lapselle, että rasismi ei ole ilmiönä uusi vaan se on jatkunut jo vuosisatoja.

◊ Jos kohtaat rasismia tai epäoikeudenmukaisuutta, ota asia esille lapsen kanssa ja näytä esimerkkiä antirasistisesta toiminnasta.

◊ Kun lapsi kyselee näkemästään tai kuulemastaan rasistisesta tapahtumasta

- ole rehellinen
- jos et tiedä, sano se
- kysy kysymyksiä lapselta: Mitä sinä ajattelet? Miksi sanoit niin? Mitä tämä sinulle tarkoittaa? Mitä muuta huomasit?
- **tunteet saavat näkyä: voit olla vihainen tai surullinen**
- **korosta, että tilanteessa tehtiin väärin**
- **älä vie tulevaisuuden uskoa vaan tuo esiin, että me voimme vaikuttaa ja tehdä jotain, jotta asiat muuttuvat – esim. mielenosoitukset.**

On hyvä, jos vanhempi uskaltaa näyttää tukensa asetelman sorretulle osapuolelle kypsästä vanhemmuudesta tai aikuisuudesta käsin. Tämä usein tarkoittaa, että ollaan suorasanaisia ja selkeitä, mutta samaan aikaan rauhallisia ja johdonmukaisia. Oli lapsi sitten oma lapsi, tuttu lapsi, oppilas tai tuntematon lapsi vaikkapa bussissa tai kaupassa, asetelma on sama: vieraiden ihmisten osoittama tuki on lapselle yhtä tärkeää ja arvokasta kuin mahdollisten läsnä olevien tuttujen ihmisten osoittama tuki.
(Castaneda A., 2021)

AUDIO

◊ **Jos lapsi on kokenut rasismia, luo turvallinen ilmapiiri, jossa tunteet saa ilmaista, salli lapsen olla surullinen ja lohduta, älä vähättele.**

Tärkeää on validoida lapsen kärsimys tuomalla lapselle esille hyvin vahvasti se, että tapahtunut on väärin eikä oikeudenmukaista lasta kohtaan.
(Castaneda A., 2021)

◊ **Huolehdi, että lelut, kirjat ja tv-ohjelmat, joita lapsen ympäristössä on, sisältävät erinäköisiä ja -värisiä ihmisiä**

- **Voit myös keskustella lapsen kanssa, miksi näin ei aina ole.**

◊ **Mieti, millainen on oma ystäväpiiri, millaisessa ympäristössä elätte**

On tärkeää, että lapsi kertoo tapahtumasta hänelle turvalliselle aikuiselle, joka voi olla vanhempi, joku koulussa, valmentaja tai vaikka kummitäti. Joskus turvallisetkin aikuiset saattavat kuitenkin hämmentyä eivätkä osaa eivätkä osaa vastata tilanteeseen lapsen kaipaamalla tavalla: he voivat tahattomasti vähätellä tai mitätöidä tapahtumaa, esimerkiksi sanomalla, että "ei se varmaan sitä tarkoittanut". Tämä on luonnollista, mutta ei täytä lapsen tarvetta, koska lapsen kokemus ei silloin tule validoiduksi ja asiaan ei ole puututtu. Kasvattaja voisi antaa lapselle ohjeen, että kyseisissä tilanteissa tämän kannattaa sanoa aikuisille "riittävästi", jotta saa heiltä toivomaansa tukea.
(Castaneda A., 2021)

Vinkkejä keskusteluun rasismista ja syrjinnästä eri-ikäisten lasten kanssa

0–6-vuotiaat

◊ Juhlista ihmisten eroja

- ”Äiti, päiväkodin Saran iho on ruskea!” – ”Eikö ole hienoa, että olemme kaikki erilaisia!” tai ”Niin on, eikö ole kaunis?”
- ”Toisilla on ruskea iho, toisilla vaalea, kuten jotkut ovat pitkiä ja toiset lyhyitä. Jotkut kulkevat pyörätuolilla ja isillä on silmälasit – olemme kaikki erilaisia ja erityisiä ihmisiä – jos kaikki olisivat samanlaisia, se olisi tosi tylsää, eikö”.

◊ Vastaa avoimesti ja suoraan, kun lapsi huomaa ympäristössään jonkun erinäköisen ihmisen kuin itse ja kyselee, miksi näin on.

◊ Puhu selkeillä sanoilla ja avoimesti eri värisistä ihmisistä: valkoinen, musta, ruskea, aasialainen, jne. ”Huomasit, että Lisa on ainoa aasialainen ryhmässä”.

◊ Nämä sanat pitää myös selittää pienelle lapselle: ”Sinun ihonvärisi on tämä, sitä sanotaan valkoiseksi, vaikka eihän se oikeasti sitä ole.” Lapsi ei ole ’värisokea’.

◊ Puhu reiluudesta – lapsi ymmärtää, mikä on reilua ja mikä ei – ”jos sinua kiusattaisiin, koska sinulla on ruskea tukka tai jos Samiraa kiusataan, koska hänen ihonsa on tummempi kuin sinun, onko se reilua?”

◊ Jos lapsesi sanoo jotain loukkaavaa ymmärtämättään, kuten esim. ”tuon tädin iho on likainen”, älä hyssyttele, vaan aloita keskustelu aiheesta: ”Kulta, ei hänen ihonsa ole sen likaisempi kuin sinunkaan, vaan on olemassa monia eri ihonvärejä.” Kerro lapselle häntä nolaamatta, miltä kommentti voi toisesta tuntua. Lapsi ei tiedä sanoneensa pahasti.

◊ Keskustelkaa, mitä voisit vastata, jos omalle lapsellesi sanottaisiin jotain rasistisesti loukkaavaa esimerkiksi ulkonäöstä. Korosta, että aikuiselle pitää aina kertoa tällaisista loukkaavista teoista.

◊ Lohduta, älä vähättele, jos lasta on loukattu rasistisesti.

7–12-vuotiaat

◊ Kysele ja keskustelkaa yhdessä, mitä lapsi on kuullut ja nähnyt koulussa, mediassa ja internetissä. Millaisia somekeskusteluja lapsi on nähnyt tai ehkä niihin osallistunutkin? Millaisia stereotyyppisiä näkemyksiä on olemassa ja nähtävissä esim. mediassa?

- ”Miksi tietynnäköiset ihmiset ovat ohjelmassa pahiksia ja toiset ei”
- ”Oletko huomannut, että lääkärisarjassa on vain valkoisia lääkäreitä?”

◊ Puhukaa avoimesti rasismista, erilaisuudesta ja suvaitsevaisuudesta sekä siitä, millaisia tunteita ne herättävät.

◊ Jos lapsi kertoo näkemästään rasistisesta tilanteesta, kysy ”Miltä se sinusta tuntui” ja ”Miksi luulet niin” jotta saat kuulla lapsen näkemyksen ennen kuin vastaat.

◊ Rasismia on esiintynyt vuosisatoja ja se jatkuu edelleen.

- Menneisyyden esimerkit (orjuus, natsismi) myös tuovat esiin, mihin vihapuhe voi johtaa.

◊ Rasisti loukkaa teoin tai sanoin toista, jonka ihonväri, uskonto tms. on erilainen kuin hänen omansa.

◊ Meidän perheessämme ei naureta toisten erilaisuudelle, ei ihonvärin, silmien, vaatetuksen tai minkään muun asian takia eikä loukata toisia tahallaan, sillä se on julmaa ja väärin.

- Jos näin näkee tapahtuvan, siihen pitää puuttua ja kertoa aikuiselle.

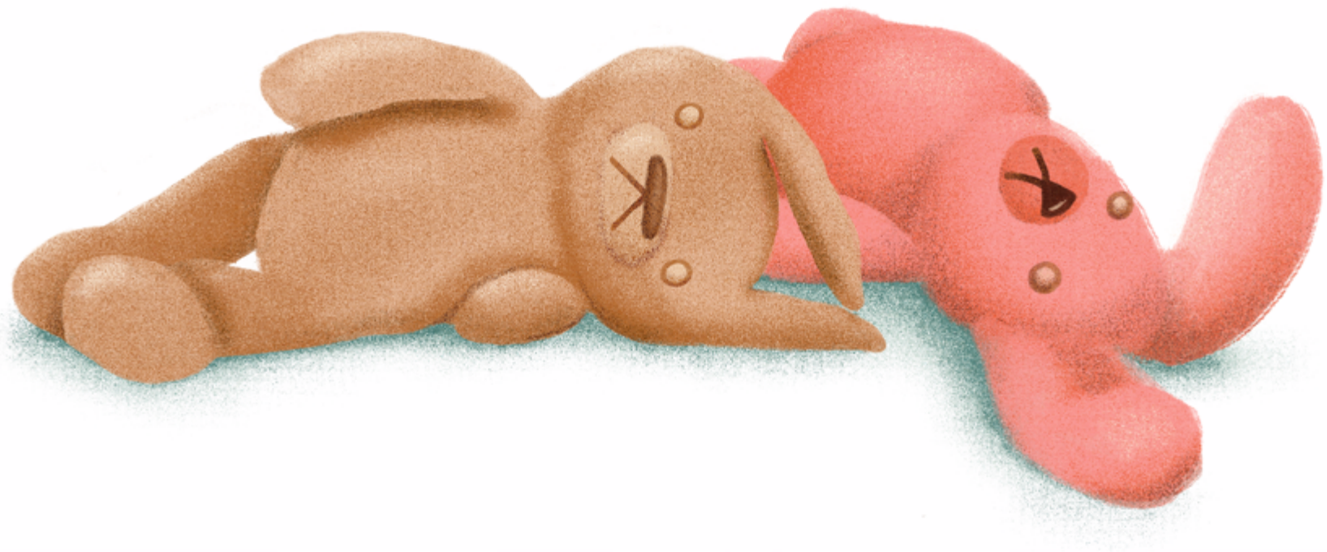

Lapsen identiteetin kehittyminen

Ihmisen persoonallisuus ja identiteetti muotoutuvat paljolti suhteessa toisiin ihmisiin. (Castaneda A., 2021)

Lapsen identiteetti alkaa muodostua 12-vuotiaana ja kehittyy läpi elämän. Identiteetin kehitys on tärkeä osa ihmisen itsensä sekä hänen sosiaalisen ympäristönsä ymmärtämistä. Adams ja Marshall (1996) jakoivat identiteetin muodostamisen merkityksen viiteen pääpilariin:

- itsetuntemuksen jäsentely ja rakenne
- johdonmukaisuuden tunne sekä omien uskomusten ja arvojen yhtenäisyys
- tunne yhtäjaksoisuudesta oman historian ja tulevaisuuden suhteen
- tavoitteet ja määränpää
- tunne kontrollista ja lopputuloksesta.

Lapset usein identifioivat itsensä sukupuolen, perheen ja päiväkoti-/kouluryhmän mukaan. Lapset pystyvät identifioimaan itsensä kulttuurin, uskonnon tai kielen mukaan, jolloin on kyse myös kulttuuri-identiteetistä. Kulttuuri-identiteetillä viitataan tiettyyn kansallisuuteen tai tiettyyn etniseen ryhmään.

Päiväkotiympäristössä on tärkeää tukea lapsen tunnetta omasta kulttuurista, taustasta ja sen arvostuksesta. Lapsen kulttuuri-identiteetin kehittymisen kannalta onkin tärkeää, että vanhemmilla itsellään on positiivinen käsitys omasta kielestään ja kulttuuritaustastaan. Lapsen identiteetti vahvistuu, kun hän oppii ymmärtämään ja hyväksymään kulttuurinsa ja juurensa.

Kulttuuri-identiteetin kehityksen kannalta tärkeässä roolissa on kieli. Lapsella on oikeus omaan äidinkieleen. Sen opettaminen ja oppimisen tukeminen on pääosin vanhempien vastuulla. Hyväksymällä ja tuomalla kieliä ja kulttuureja lapsen elämään varhaislapsuudessa voimme tukea lapsen kehitystä, oppimista, sosiaalisia taitoja sekä kulttuuri-identiteetin muodostumista. Identiteetin ja kulttuuri-identiteetin muodostumisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa itse määritellä itsensä esimerkiksi mustaksi, ruskeaksi, POCiksi (person/people of color) tai miksi hän itsensä kokeekin.

Lapsuuden jälkeen kulttuuri-identiteetin kehityksestä tulee aiempaa monimutkaisempaa. Nuoruudessa identiteetin kehitys ja muodostuminen ovat kriittinen osa nuoren kehitystä varsinkin nyky-yhteiskunnassa. Kulttuuri-identiteetti kehittyy, kun nuoren kriittinen ajattelu kehittyy, sosiaalisten ja historiallisten tapahtumien ymmärrys laajenee ja kun nuori oppii tarkastelemaan henkilökohtaisia kokemuksiaan ja mahdollisesti kokemaansa syrjintää.

Miksi on tärkeä tukea lapsen kasvua kahteen kulttuuriin

AUDIO

Usein vanhemmat kokevat haasteita kasvattaessaan lastaan kahden kulttuurin välissä. On tavallista, että he haluavat lapsen ymmärtävän ja kunnioittavan vanhempien kulttuuriperintöä.

Tutkimukset osoittavat, että lapset, jotka on osallistettu molempien vanhempiensa kulttuureihin ovat usein itsevarmempia ja menestyneempiä koulussa kuin ne lapset, joille toisen vanhemman kulttuuriin tutustuminen ja siihen sosiaalistuminen ei ole ollut mahdollista.

Kaksikulttuurisessa ympäristössä kasvamisessa on monia etuja:

- ◊ Kokemus ja tietoisuus erilaisista perinteistä, uskonnoista, kielistä ja käytännöistä avartavat lapsen mieltä.
- ◊ Lapset ymmärtävät, että on monia tapoja elää, juhlia ja ilmaista itseään.

Käytännön vinkkejä ja ohjeita kuinka jakaa omaa kulttuuria lapsen kanssa

1. Ruokakulttuuri rikastuttaa

Ruoanlaitto yhdessä perheen kanssa on muutakin kuin vaan ruoan jakamista. Ruoanlaittotilanteissa voi jakaa muistoja sekä tietoa oman maan ruokailutottumuksista.

- ◊ Kannusta lapsia kutsumaan kavereita kylään, voitte tehdä perinteistä ruokaa ja kertoa tarinoita ruoasta.
- ◊ Lapsesi ja heidän kaverinsa näkevät tällä tavoin kun perinteet ylittävät kulttuuriset rajat.
- ◊ Tätä voi syventää vielä esimerkiksi kutsumalla muita perheitä yhteiselle aterialle, johon kaikki tuovat jotakin oman kulttuurinsa perinteisiä ruokia.
- ◊ Voitte käydä erilaisissa etnisissä ravintoloissa.
- ◊ Lapsille on tärkeää, että vanhemmat tarjoavat käytännön esimerkkejä. Se auttaa heitä ymmärtämään, että erilaisuus on positiivinen asia.

2. kielen avulla kulttuurillista kasvatusta

AUDIO

Lapset, jotka puhuvat monia kieliä, ovat tutkimusten mukaan luovia ajattelijoita, he käsittelevät tietoa tehokkasti sekä osaavat mukautua nopeasti erilaisin ympäristöihin.

Kun opetat äidinkieltäsi lapsellesi on hyvä olla johdonmukainen. Lapset poimivat helposti ääniä, sanoja ja niiden merkityksiä kuulemalla. Lapset usein sekoittavat kaksi kieltä, mutta lopulta oppivat kyllä erottamaan molemmat kielet taitavasti.

Vinkkejä toisen kielen opettamisesta:

- ◊ Voitte valita jonkin huoneen missä puhutte vain äidinkieltä esim. keittiö, makuuhuone.
- ◊ Kannusta lasta lukemaan kirjoja ja katsomaan ohjelmia äidinkielelläsi kotona.
- ◊ Jos sinulla on pieniä lapsia harkitse leikkiryhmän järjestämistä muiden kotimaasi lasten kanssa.
- ◊ Voitte jakaa kielet vanhempien kesken niin että jompikumpi puhuu jatkuvasti toista äidinkieltä ja toinen vanhempi voi puhua Suomea lapsen ympärillä.
- ◊ On tärkeä olla johdonmukainen kun opettaa lapselle kieltä, vaikka lapsi sekoittaisi kielet keskenään, on tärkeää, että vanhempi toistaa sanan omalla kielellä uudestaan, lapsi oppii toistoista.

Vanhemmat jakavat oman kulttuurinsa arvostuksen mallia esimerkillään. Se, että asutte Suomessa, ei tarkoita, että teidän pitäisi lopettaa oman kielenne puhuminen. Jos lopetat oman kielesi puhumisen kokonaan, lapsi ottaa siitä mallia ja pitää kieltäsi vähemmän tärkeänä.

Voit osoittaa omilla asenteillasi ja teoillasi, että monimuotoisuus on asia mistä voi olla ylpeä. Käytä äidinkieltäsi julkisesti ylpeydellä. Lapset huomaavat sen ja ovat myös ylpeitä omista juuristaan.

Vanhempien ponnistelut opettavat lapsia hyväksymään kaikenlaiset ihmiset sekä sen, että eroja tulisi kunnioittaa ja arvostaa.

3. Uusien perheperinteiden luominen

Vanhempana sinulla on ainutlaatuinen tilaisuus luoda monikulttuurinen koti.

Vanhempien rooleilla on paljon vaikutusta siihen, miten he tuovat esille omien kulttuuriensa positiiviset puolet ja soveltavat niitä suomalaiseen valtakulttuuriin. Vanhemmat voivat osallistua myös erilaisiin kulttuuritapahtumiin sekä opettaa lapselle oman kulttuurinsa arvoja, tapoja ja käytänteitä.

Vinkkejä/ Ohjeita:

- ◊ Voit opettaa lapselle millaiset juhlat, tavat ja perinteet ovat kotimaassasi tärkeitä ja miksi. Mitä juhlitaan?
- ◊ Voitte samalla miettiä myös suomalaisia juhlia. Näin lapsi oppii molempien kulttuurien käytänteistä, jonka avulla hän oppii ennakkoluulottomuutta.
- ◊ Voitte kuunnella musiikkia vanhemman kotimaasta tai katsoa ohjelmia lapsen toisella kotikielellä.

4. Tasapainoileminen kulttuurierojen keskellä

Vanhemmilla on suuri rooli siinä, miten kasvattaa lapset kodin ulkopuoliseen elämään. Kahden kulttuurin lapsilla on monia etuja, mutta myös haasteita tasapainoillessaan kahden eri kulttuurin välissä.

Kahden kulttuurin lapsi joutuu kuitenkin itse muovailemaan kahta eri kulttuuria uudeksi tavaksi katsoa maailmaa. Lapsi myös itse määrittelee millaisen identiteetin hän luo itselleen.

Tämä voi olla vanhemmalle hämmentävää ja haastavaa. Saatat kohdata kulttuuria, sukupolvia ja kieltä koskevia haasteita, jotka voivat tuntua turhauttavilta. Vanhempana sinä kuitenkin asetat lapsesi tulevaisuudelle perustan, jota he arvostavat ja kasvaessaan ymmärtävät.

Vinkkejä:

- ◊ Ole avoin lapsesi kysymyksille.
- ◊ Puhukaa kotona mitä merkitsee edustaa tiettyä kulttuuria tai kuulua siihen.
- ◊ Mitä enemmän voit opettaa lapselle omasta kulttuuristasi ja perinteistäsi, sitä lyhyeämpi kuilu lapsen kahden kotikulttuurin välille jää.
- ◊ Mitä enemmän lapsi tietää kulttuuriperinnöstään, sitä itsetietoisempi hänestä kasvaa.
- ◊ Vierailkaa lapsen toisessa kotimaassa mahdollisuuksien mukaan.

Rasismin vaikutus mielenterveyteen

Kuinka usein perheesi kokee rasismia? Suomeen muuttanut puoliso (18 vastausta)

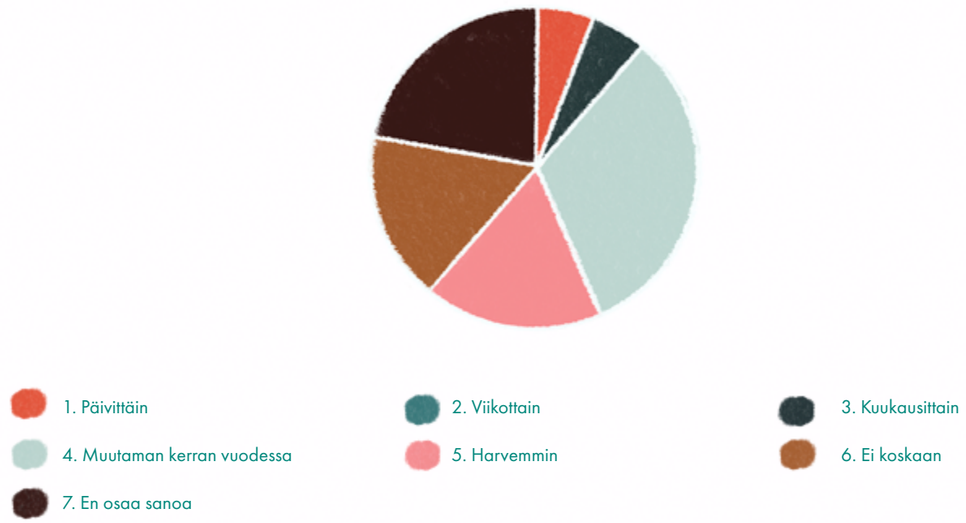

Familian toteuttama - Kahden kulttuurin parien ja perheiden kokema syrjintä ja rasismi Suomessa kysely 2020

Rasismin vaikutukset ovat monesti syvemmällä kuin luulemme. Sitä, miten rasismi vaikuttaa, ei aina näe ulospäin. Rasismin kohteeksi joutunut saattaa piilottaa tunteensa ja kokemuksensa vaikutukset syvälle itseensä. Siitä johtuen rasismin vaikutukset jäävät usein huomioimatta yhteiskunnassamme. Monet nuoret kokevat rasismin vaikuttaneen heidän identiteettiinsä ja mielenterveyteensä vielä vuosienkin jälkeen tapahtumasta. Tutkimuksissa on todettu, että tyypillisiä oireita, joita henkilö kokee ovat häpeä, itsesyytökset, yhteenkuuluvuuden tunteen puute, ahdistus ja masennut. Kokemukset voivat johtaa myös post-traumaattiseen stressihäiriöön. (https://mieli.fi/)

Lapset, joiden etninen tausta näkyy ulospäin kokevat, että joutuvat todistamaan itseään muille enemmän kuin keskiverto valkoinen lapsi. Usein he välttelevät tilanteita ja tapahtumia tiedostamatta suoraa syytä asiaan. Monet paikat voivat tuoda vahvasti mieleen aikaisemmat ikävät kokemukset. Rasismia kokeneet henkilöt muistavat kokemuksensa vahvasti ja usein niiden vaikutukset näkyvät vielä vuosien päästä.

On tärkeää ymmärtää, että rasismin kokemukset vaikuttavat laajasti henkilön hyvinvointiin. Jos henkilö kohtaa toistuvasti rasismia voi se aiheuttaa kroonista stressiä, joka voi johtaa niin psykologisiin kuin fysiologisiin oireisiin.

Rasismin kohtaamisen aiheuttamat reaktiot:

◊ ahdistuneisuus tai stressi

◊ nopeat sydämenlyönnit

◊ hikoilu

◊ pahoinvointi

◊ ajatuksien sekavuus

◊ häpeä

Kokemuksen jälkeinen tunnetila:

◊ suru

◊ viha

◊ alhainen itsetunto

Ajan myötä henkilölle voi ilmetä myös fyysisiä ja psyykkisiä oireita:

◊ masennusta

◊ ahdistusta

◊ posttraumaattista stressihäiriötä

◊ verenpainetautia

◊ sydän- ja verisuoniongelmia

◊ ihmissuhdeongelmia

◊ ongelmia töissä tai koulussa

◊ yleisen hyvinvoinnin heikentymisen tunnetta

Jo pelkkä kuuluminen johonkin marginaaliryhmään voi aiheuttaa stressiä ja rasismin kokemus vain vahvistaa tilannetta. Usein rasismia kokeva henkilön pahoinvointi vaikuttaa myös muihin läheisiin. Koska mielenterveys on kulttuurisidonnainen aihe, siihen liittyviä ongelmia ei välttämättä aina tunnisteta, mikä vaikuttaa avun saamiseen. Usein henkilö, joka kohtaa rasismia ei välttämättä tiedä omista oikeuksistaan tai siitä, miten tilanteessa tulisi toimia.

Miten voimme tehdä muutoksia?

Rasismin vastaista työtä pitää tehdä yhdessä yhteistyössä positiivisen muutoksen aikaan saamiseksi. Jokainen meistä voi omalla toiminnallaan vaikuttaa.

◊ Kouluta itseäsi. Etsi tietoa, lue historiaa ja kyseenalaista

◊ Jos kohtaat rasismia ympäristössäsi:

- ilmoita siitä
- puutu tilanteeseen
- kerro, miten toiminta vaikuttaa muihin.

Rasismilla on myös monia muita haittavaikutuksia, joita ei ole vielä tunnistettu yhteiskunnassamme. Rasistisilla kokemuksilla voi olla suoria vaikutuksia oppimiseen ja oppimistuloksiin. Stressaantuneella uuden oppiminen hidastuu ja tunteiden käsittely vaikeutuu, hänellä voi ilmetä keskittymisvaikeuksia ja muistihäiriöitä, mikä puolestaan vaikuttaa esimerkiksi uuden informaation sisäistämiseen. (Ks. Kurttila 2016.) Yleisesti opiskelijoiden jaksamiseen ja mielenterveyteen liittyvät pulmat ovat yleistyneet esimerkiksi kouluterveyskyselyn (2019) perusteella.

Miten opettajat voivat vaikuttaa opiskelijoiden rasismikokemuksien vähentämiseen?

◊ Oppilaitosten turvallisen tilan luominen on lähtökohta sille, että opiskelijat tuntevat inkluusiota eli osallisuutta kaikille yhteiseen ja yhdenvertaiseen kouluun sekä koulutusjärjestemään.

◊ Viestintää voi käyttää monipuolisesti, lisäämällä kuvastoon monimuotoisia henkilöitä ja palkkaamalla eri taustaisia ihmisiä laitoksiin.

◊ Jos opiskelija kokee itsensä tasavertaiseksi luokassa, se lisää huomattavasti hänen turvallisuudentunnettaan sekä antaa itsevarmuutta.

◊ Ympäristön tasavertaisuuden edistäminen pitäisi olla jatkuva, normaali prosessi.

◊ On tärkeää, että lapsen kanssa työskentelevä aikuinen tai opettaja tiedostaa oman roolinsa ja osaa olla turvallinen aikuinen.

◊ Rasistiseen häirintään pitää suhtautua yhtä vakavasti kuin mihin tahansa muuhunkin häirintään.

◊ Kouluissa olisi hyvä olla nimetty henkilö, johon voisi olla suoraan yhteydessä, jos kohtaa rasismia koulussa. On tärkeää, että rasismi tunnistetaan heti ja siihen puututaan.

Onko lapsesi kokenut syrjintää ja/tai rasismia Suomessa? Millaisissa tilanteissa? (N 115)

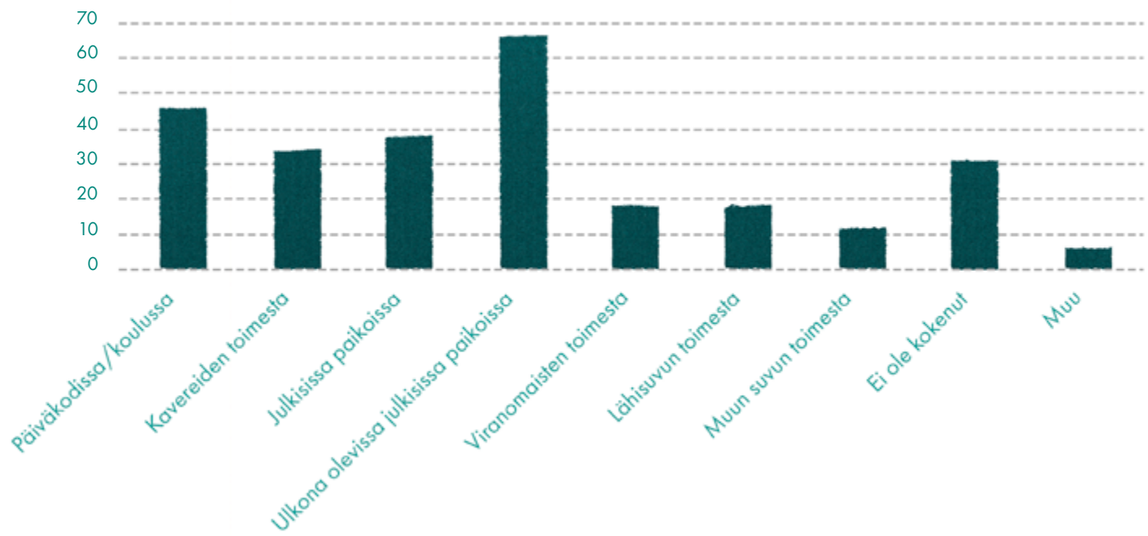

Familian toteuttama - Kahden kulttuurin parien ja perheiden kokema syrjintä ja rasismi Suomessa kysely 2020

Suomessa ei ole vielä paljon tutkittu rasismin vaikutusta mielenterveyteen. Kyseisestä linkistä pääset kuuntelemaan podcastia, jossa käsitellään aihetta.
https://areena.yle.fi/audio/1-4584533

Tunnetaitojen merkitys rasismikokemusten käsittelyssä

Tunnetaidot ovat tunteiden tunnistamista, nimeämistä, säätelyä ja ilmaisemista. Yksi hyvinvoinnin tärkeistä elementeistä on itsensä tunteminen ja siihen liittyy olennaisesti tunnetaitojen hallinta. Tunteiden voimakkuus, kesto ja tunteisiin reagoimisen herkkyys ovat yksilöllisiä. Erilaisia tunnesäätelytaitoja tarvitaan eri tilanteissa. Tunteet ovat meillä mukana koko ajan kaikessa toiminnassamme ja vuorovaikutustilanteissa. Ihminen ei voi päättää olla kokematta jotain tunnetta. Sen sijaan voimme tehdä päätöksen siitä, miten reagoimme johonkin tunteeseen.

Jotta voimme ymmärtää muiden ihmisten tunteita on meidän ensiksi ymmärrettävä itseämme. Tunteet kertovat meille tarpeistamme. Ne ovat viestintuojia, joita meidän tulee kuunnella. Mikäli tunteitamme mitätöidään, ohitetaan sekä kyseenalaistetaan jo lapsena, opimme pelkäämään tunteitamme, jäämme yksin tunteidemme kanssa ja saatamme kehittää välttelymekanismeja tunteiden torjumiseksi.

Aikuisena tunteiden tunnistaminen voi olla hankalaa ja yhteys tunteisiimme heikkoa. Torjutut tunteet saattavat kasaantuessaan aiheuttaa erilaisia psyykkisiä ja fyysisiä oireita sekä johtaa erilaisiin riippuvuuksiin. Uusi, terveempi suhtautuminen vaatii harjoittelua ja pysähtymistä. Tunteiden tunnistamisessa voi lähteä liikkeellä kehon viesteistä: missä tuo tunne tuntuu, miltä se tuntuu, mitä se haluaa kertoa meille, millaiseen toimintaan se yrittää meitä johdattaa ja mitä tarvitsemme. Tämä saattaa olla hankalaa aluksi, mutta pikkuhiljaa tuo taito kehittyy kuten taito tunteiden nimeämiseenkin.

Tunteiden säätelyä opitaan varhaisissa vuorovaikutussuhteissa. Lapsi oppii menemään raskaiksi ja pelottaviksikin koettujen tunteiden läpi aikuisen kanssasäätelyn avulla ja aikuisen mallia seuraten. Tunteiden säätelyllä pyritään vaikuttamaan tunteiden kestoon ja voimakkuuteen. Kuormittavia tunteita on hyvinvoinnin kannalta hyvä oppia säätämään lyhytkestoisemmiksi ja lievemmiksi. Säätelyn avulla tunteet eivät sumenna ajatteluamme eikä energiaa kulu niin paljon raskaan tunteen kanssa kamppailuun, koska säätelyllä tilanne pysyy hallinnassamme. Kuormittava tunne on hyväksyttävä ja sen jälkeen on siirrettävä huomio muualle, jotta pääsee jumittavasta tilanteesta eteenpäin.

Millaisia tunnetaitoja vanhempi voisi harjoitella/harjoittaa itse tai opettaa lapselle?

Vanhemman on oltava itse kärryillä tunnetaidoista ja tunnesäätelyn taidoista, koska muutoin on vaikea opettaa taitoja omalle lapselle. Voi siis olla hyvä pohtia ensin, että minkälainen tunnesäätelijä itse on ja mitkä ovat ne omat akilleen kantapäät. Kun hallitsee asian omalla kohdallaan, on paljon helpompi puhua asiasta lapselle. Voi puhua suoraan siitä, että mitä tunnetaidot ja tunnesäätely ovat ja kysyä, että mikä tunne sinulle nyt heräsi ja toimitko nyt näin, koska sinulle oli käynyt jotakin tällaista. Kuitenkin paljon välittyy myös mallin kautta: kun itse toteutamme kypsää tunnesäätelyä, siirtyy malli myös lapselle.
(Castaneda A., 2021)

Tunteiden ilmaiseminen vaikuttaa paljon vuorovaikutustilanteisiin. Kevyet ja helpoiksi koetut tunteet lisäävät myönteistä vuorovaikutusta, kun taas raskaat ja ikäviksi koetut tunteet tekevät vuorovaikutuksesta haastavaa. Tunteista syntyvä reaktio havaitaan yleensä ihmisen käytöksessä, puheissa, ilmeissä ja eleissä. Jos joku kohtelee meitä huonosti, tarvitsemme tunnetaitoja pitääksemme puolemme ilman että hyökkäämme ja aiheutamme vahinkoa itsellemme, toisille tai ympäristölle sekä siksi, ettemme toisaalta alistu ja aiheuta alistumisella vahinkoa itsellemme.

Pohdittavaa:

- ◊ Millaisia tunteita sinussa herää, jos olet sivullisena jossain rasistisessa tilanteessa, koet sitä itse tai sinulle kerrotaan siitä?
- ◊ Missä kohtaa kehoa se tuntuu ja miten voimakkaasti koet tuon tunteen? Osaatko nimetä nämä tunteet?
- ◊ Mikä on ensimmäinen reaktiosi tähän tunteeseen? Onko tuo reaktio hallinnassasi vai viekö se sinut mukanaan?
- ◊ Mitä keinoja voisit käyttää rauhoittaaksesi itseäsi?

Ammattilaisille

Kahden kulttuurin perheessä kohtaat kulttuurien, kielien ja tapojen moninaisuuden, joka usein poikkeaa ns. normista eli kantaväestön muodostamasta perhemallista. Tällaisissa kohtaamisissa ammattilaisen oma kulttuurinen kompetenssi ja kulttuurisensitiivinen työote nousee keskeiseksi osaamiseksi. Perheiden monimuotoisuuden tiedostaminen ja näkyväksi tekeminen luovat luottamusta perheiden ja ammattilaisten välille.

Kohtaaminen

- ◊ Kysy, älä oleta!
- ◊ Jokainen kahden kulttuurin perhe on yksilöllinen ja jokaisella perheellä on omat tapansa kielten, uskonnon ja kulttuuristen tapojen suhteen.
- ◊ Kohtaa heidät samoin kuin muutkin perheet avoimesti stereotypiat unohtaen.
- ◊ Kunnioittaminen: tasavertainen kohtelu ja kohtaaminen, hyväksyvän myönteisen ilmapiirin luominen, ensivaikutelma tärkeää.
- ◊ Luottamus: turvallinen ilmapiiri, turvallisen vuorovaikutuksen tila, avoimuus, läpinäkyvyys puheessa ja toiminnassa.
- ◊ Kuuntele ja kysy rohkeasti, mutta asiallisesti asioista, joista et tiedä esim. kulttuuriin liittyvistä tavoista.
- ◊ Valitset itse asenteesi: oman kulttuuritaustan ymmärtäminen ja asenteiden tutkiminen, niiden vaikutus omassa toiminnassa.
- ◊ Hyväksyvä huomioiminen: jokainen tarvitsee nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tunnetta.
- ◊ Läsnäolo tilanteessa ja sen osoittaminen.
- ◊ Positiivinen vuorovaikutus.
- ◊ Kielitietoinen työote on osa hyvää kohtaamista: tarkastele omaa kielenkäyttöäsi ja muuta sitä eri tilanteeseen sopivaksi. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi selkokielistä puhetta, käsitteiden avaamista ja asioiden ja toimintatapojen perustelemista asiakkaalle ymmärrettävästi.

Kulttuurinen kompetenssi

- ◊ Kulttuurisen kompetenssin eli kulttuurisen osaamisen käsite tarkoittaa kaikista kulttuuritaustoista tulevien ihmisten kunnioittamista sekä syrjimättömän ilmapiirin rakentamista ja vaalimista yhteiskunnassa.
- ◊ ”Tunnen oman kulttuurini ja taustani merkityksen ja vaikutuksen tapaani toimia”, tästä perspektiivistä katsomme toisten kulttuuria ja taustaa.
- ◊ Ammattilaisten kulttuurinen kompetenssi muodostuu kulttuurisesta tiedostamisesta, tuntemuksesta, taidoista, kohtaamisesta ja motivaatiosta, jossa omia kulttuurisia tottumuksia ja arvoja peilataan toisten kulttuurien tottumuksiin ja arvoihin. ”Me ollaan aina oman kulttuurimme kasvatteja” (Castaneda, Anu Paloma-koulutus: Työmuodon ulottuvuudet pakolaistyössä –Mitä tarkoittaa kulttuurisensitiivinen työote ja kulttuurinen kompetenssi?)
- ◊ Oman taustan tuntemus ja tutkiminen auttaa ymmärtämään omia ennakkoluuloja ja asenteita.

Kulttuurisensitiivinen työote

- ◊ Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa ammattilaisen kulttuurisesti kunnioittavia vuorovaikutustaitoja ja arvostavaa sekä sanallista että sanatonta kohtaamista ja viestintää ammattilaisen ja asiakkaan välillä niin, että kummallakin osapuolella on oikeus oman kulttuurinsa ilmaisuun ja sen kanssa hyväksytyksi ja kuulluksi tulemiseen.
- ◊ Kulttuurisensitiivisyys on halua, kykyä ja herkkyyttä ymmärtää eri taustoista tulevaa ihmistä.
- ◊ Kulttuuritaustan lisäksi jokainen meistä on yksilö, jolla on omat henkilökohtaiset tarpeet. Tämä on tärkeää muistaa myös eri kulttuurista tulevan asiakkaan kohtaamisessa.
- ◊ Asiakas on nähtävä lähtökohtaisesti yksilönä stereotypioiden sijaan.
- ◊ Kulttuurisensitiivisyys on ammattilaisen työskentelyotteen lisäksi palveluiden järjestämisen tapa. Kohdennettu viestintä ja yksilöllinen palveluohjaus tukevat sekä palvelujen saatavuutta, että vaikuttavuutta.
- ◊ On muistettava, että lapset aistivat aikuisten asenteita jo eleistä, ilmeistä ja äänensävyistä. Aikuisten on puhuttava lapsista kunnioittavasti myös keskenään.

Kulttuurisensitiivisen työotteen huoneentaulu

- ◊ Kunnioita erilaisuutta.
- ◊ Huomioi asiakkaan elämänkokemukset ja vahvuudet.
- ◊ Pohdi oman kulttuuritaustasi vaikutusta ja merkitystä itsellesi ja asenteisiisi.
- ◊ Ole avoin ja kärsivällinen.
- ◊ Ole kiinnostunut eri kulttuureista.
- ◊ Kysy asiakkaalta hänen omista tavoistaan, arvoistaan ja kulttuuristaan oletusten ja yleistysten sijaan.
- ◊ Rohkaistu kohtaamaan asiakas yksilönä ennemmin kuin tietyn kulttuurin edustajana.
- ◊ Huomioi yksilölliset tarpeet palveluissa.
- ◊ Hyödynnä mahdollisuuksien mukaan kulttuuritulkkeja.
- ◊ Ole joustava.
- ◊ Selvitä, mistä voit saada neuvoja, jos oma osaaminen ei tunnu riittävän.
- ◊ Kokonaisvaltainen ja joustava työote: ole valmis muuttamaan totuttuja toimintatapoja asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaan – yhdenvertaisuuden toteutuminen – positiivinen erityiskohtelu.

Positiivinen erityiskohtelu

- ◊ Positiivisella erityiskohtelulla tavoitellaan sitä, että kaikilla olisi myös käytännössä mahdollisuus yhdenvertaisiin oikeuksiin.
- ◊ Positiivinen erityiskohtelu on kuitenkin eri asia kuin suosinta, jossa kyse on etuoikeuksien antamisesta toisia syrjivällä tavalla.
- ◊ Positiivinen erityiskohtelu on sallittua vain, jos sen tarkoitus on edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta, tai ehkäistä tai poistaa syrjinnästä johtuvia haittoja. Jos erityiskohtelun edellytykset eivät täyty, voi kyse olla syrjinnästä.
- ◊ Positiivisesta erityiskohtelusta on yhdenvertaisuuslaissa oma pykälänsä (YVL 9 §), joka antaa mahdollisuuden erityistoimenpiteille.

Lapsen kaksikielisyyden tukeminen

- ◊ Tarjoa lapselle myönteisiä kokemuksia erilaisista kulttuureista sekä mahdollisuuksia vahvistaa identiteettiään ja kielitaitoaan esimerkiksi kirjojen, leikkien, pelien, elokuvien ja musiikin avulla.
- ◊ Kaksikielisen lapsen kielen kehitys voi poiketa yksikielisen lapsen kehityksestä ja lapsen kielenkäyttö päiväkodissa voi poiketa kotioloista. Ota kaikki esille tulleet huolet heti rohkeasti puheeksi vanhempien kanssa.
- ◊ Huomioi aina lapsen ja vanhempien yksilölliset kokemukset, tarpeet ja toiveet.

Pohdittavaa:

- ◊ Kulttuurinen kompetenssi: Mistä tulet? Millainen on oma kulttuuritaustasi? Miten se vaikuttaa tapaasi toimia ja ajatella?
- ◊ Missä kohdissa itse toimit syrjivästi tai epäoikeudenmukaisesti?
- ◊ Millaisia ennakkoluuloja sinulla on?
- ◊ Moninaisuus: Mieti mihin kaikkiin erilaisiin ryhmiin itse kuulut?

Pohdittavaa työyhteisölle:

- ◊ Millaisia asenteita, ennakkokäsityksiä ja ennakkoluuloja eri osapuolilla voi olla? On hyvä muistaa, että myös maahanmuuttajilla voi olla ennakkoluuloja.
- ◊ Miten erilaiset viestimisen ja kommunikoinnin tavat, esim. ilmeet, eleet ja äänenpainot vaikuttavat?
- ◊ Miten voi työyhteisössä puhua omista monikulttuurisuuteen liittyvistä tuntemuksistaan?

Rasismin ja syrjinnän kokemuksista ilmoittaminen

Rasismin ja syrjinnän kokemuksista ilmoittaminen on tärkeää, koska vain ilmoitetut tapaukset tulevat näkyväksi tilastoissa, joilla taas on vaikutus yhteiskunnallisella tasolla toimintaan ja päätöksen tekoon.

Kuinka usein itse koet syrjintää? Suomeen muuttanut puoliso (19 vastausta)

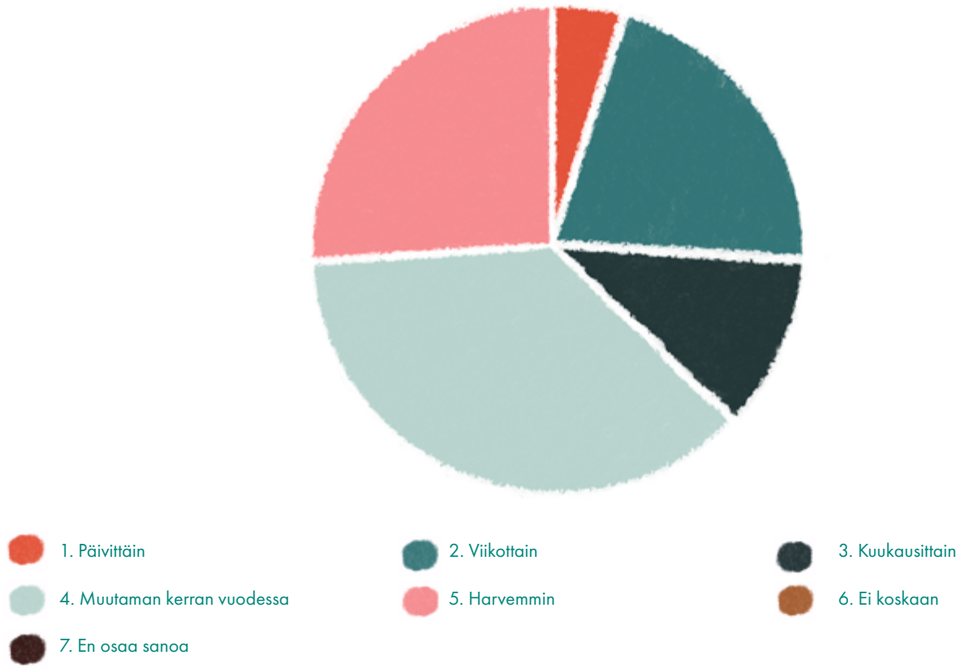

Familian toteuttama - Kahden kulttuurin parien ja perheiden kokema syrjintä ja rasismi Suomessa kysely 2020

Suomessa syrjintä on kielletty perustuslain, yhdenvertaisuuslain, tasa-arvolain, rikoslain sekä useiden yksittäisten erityislakien nojalla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu käsittelee syrjintää koskevia yhteydenottoja kaikkia yhdenvertaisuuslain mukaisia syrjintäperusteita koskien.

Jos epäilet tulleesi syrjityksi, mieti seuraavia kysymyksiä:

1. Kohdeltiinko minua eri lailla kuin toisia?
2. Johtuiko kohtelu kielletystä syrjintäperusteesta?
3. Miksi epäilet, että sinua kohdeltiin eri lailla kuin toisia; henkilökohtaisen ominaisuutesi takia?

VIHARIKOS

Viharikos on käsite, jota Suomen laki ei erikseen määrittele. Teon motiivi ratkaisee, onko kyseessä viharikos. Pahoinpitely, laiton uhkaus ja kunnianloukkaus ovat yleisempiä rasistisesta motiivista tehtyjä rikoksia. Viharikoksen syynä on usein ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus tai muu vastaava syy. Nämä ovat rikoslaissa eriteltyjä rangaistusta koventavia perusteita ja ne huomioidaan viharikoksen määrittelyssä.

Viharikokset koetaan vahingollisiksi ja vaarallisiksi niiden luonteen vuoksi. Viharikoksissa uhri ei joudu teon kohteeksi sattumalta vaan oman henkilökohtaisen, yleensä jonkin näkyvän ominaisuutensa vuoksi.

VIHAPUHE

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa vihapuhe on määritelty seuraavasti: ”Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen.”

Vihapuhetta tarkasteltaessa on huomioon otettava sananvapaus. Tällä tarkoitetaan jokaisen oikeutta ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa mielipiteitä, tietoja ja muita viestejä kenenkään ennalta estämättä. Suomen lainsäädännössä ja erilaisissa kansainvälisissä sopimuksissa sananvapauden käyttöä kuitenkin rajoitetaan niin, ettei sananvapauden turvin sallita muiden perusoikeuksien tai ihmisarvon loukkaamista.

Yhdessä vihaa vastaan-työkalu viharikoksista ilmoittamiseen ja tiedon keräämiseen https://www.yhdessavihaavastaan.fi/

Mihin voi ilmoittaa?

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on monia keinoja puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta. Vaikka henkilö voi perustellusti kokea joutuneensa syrjinnän uhriksi, ei asiassa välttämättä ole kyse yyhdenvertaisuuslaissa määritellystä syrjinnästä. Tällaisissa tilanteissa yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei ole toimivaltaa arvioida asiaa. Tällöin on tarkoituksenmukaista, että jokin toinen viranomainen arvioi tilannetta.

- https://syrjinta.fi/asiakaspalvelu
- https://syrjinta.fi/web/yhdenvertaisuusvaltuutettu/syrjintaan-puuttuminen

Rikosuhripäivystys

- Tarjoaa käytännön neuvoja ja henkistä tukea rikoksen tai rikosyrityksen kohteeksi joutuneille, heidän läheisilleen ja rikosasiassa todistaville.
- https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/

Poliisi

- Rasistinen rikos tarkoittaa rikosta, jonka tekijällä on tekoonsa rasistinen motiivi. Rasistinen rikos voi olla esimerkiksi väkivaltaa, kunnianloukkaamista, syrjintää, uhkailua, kiusaamista tai vahingontekoa. Jos joudut rasistisen rikoksen uhriksi, ilmoita asiasta poliisille.
- https://poliisi.fi/yhteystiedot
- https://poliisi.fi/viharikokset

Työsuojelu

- Työnantaja ei saa syrijiä työntekijöitään eikä työnhakijoita ja hänen tulee edistää työntekijöidensä yhdenvertaisuutta työpaikalla. (7§ yhdenvertaisuuslaki)
- Mikäli epäilet kokeneesi syrjintää työsuhteessa, työharjoittelussa tai muussa vastaavassa toiminnassa työpaikalla tai rekrytoinnissa, kuuluu asia työsuojeluviranomaisille.
- https://www.tyosuojelu.fi/tietoa-meista/yhteystiedot

Aluehallintovirasto (AVI)

- Käsittelee mm. opetusta ja varhaiskasvatusta koskevat kantelut, oikaisuvaatimukset, lausunnot sekä oppilasarvioinnin oikaisupyynnöt. Esimerkiksi oikaisu oppilaaksi ottamista koskevaan päätökseen osoitetaan aluehallintovirastolle.
- Ohjaa ja valvoo kunnallisia ja yksityisiä sosiaalihuollon palveluja sekä julkisia ja yksityisiä terveyspalveluja.
- https://avi.fi/etusivu

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta

- Valvoo yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain noudattamista yksityisessä toiminnassa sekä julkisessa hallinto- ja liiketoiminnassa.
- Lautakunnan toimivaltaan ei kuulu yksityis- ja perhe-elämän piiriin kuuluvat asiat eikä uskonnon harjoittaminen.
- Lautakunnan tehtävänä on antaa oikeussuojaa niille, jotka ovat kokeneet tulleensa syrjityiksi tai syrjintään liittyvien kiellettyjen vastatoimien kohteeksi.
- https://www.yvtltk.fi/fi/

Oikeuskansleri

- Oikeuskanslerille voi kannella, jos katsoo viranomaisen, virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan menetelleen virheellisesti tai jättäneen velvollisuutensa täyttämättä.
- https://www.okv.fi/fi/

Sanasto

Ableismi ja **Disabilismi** Ableismi viittaa oletuksiin, joiden perusteella maailma on rakennettu pitkälti vammattomien ihmisten tarpeiden ja toimintakyvyn mukaiseksi. Vammaiset ihmiset on oletettu normeista poikkeaviksi ja vähempiarvoisiksi. Ableismi johtaa syrjintään, josta voi käyttää myös termiä disabilismi.

Arkipäivän rasismi kuvaa niin sanottuja normaaleja käytäntöjä yhteiskunnassa, joiden takia etnisiin vähemmistöihin kuuluvat joutuvat heikompaan asemaan. Tällaiset käytännöt rakentuvat sisään organisaatioihin, jolloin niissä toimivat ihmiset alkavat pitää niitä normaaleina. Ks. mikroaggressiot

Blackface - Termille ei ole varsinaista suomennosta. Se viittaa perinteeseen, jossa valkoiset ihmiset ovat esittäneet mustia stereotyyppisesti esimerkiksi maalaamalla kasvojaan. Taustalla on erityisesti amerikkalainen teatteriperinne. Blackface koetaan rasistisena ja loukkaavana rodullistettujen itsensä näkökulmasta.

Black Lives Matter (lyh. BLM) on vuodesta 2013 saakka toiminut poliittinen liike, joka vastustaa afrikkalaisamerikkalaisiin kohdistuvaa systeemistä, valtiollista, erityisesti poliisin toimesta tapahtuvaa väkivaltaa.

Etnisyys viittaa ryhmiin, jotka jakavat yhteisen alkuperään, kieleen tai kulttuuriin pohjautuvan identiteetin. Tämä jaettu identiteetti voi myös liittyä yhteiseen uskontoon, uskomuksiin, tapoihin tai muistoihin siirtolaisuudesta ja kolonialismista.

Etninen profilointi Open Society Justice Initiative -järjestö määrittelee etnisen profiloinnin tilanteiksi, joissa etnisyys, rotu, kansallinen alkuperä tai uskonto on keskeinen tai ainoa peruste lainvalvontatoimenpiteille kuten henkilöllisyyden tarkastukselle tai ruumiintarkastukselle. Etninen profilointi pohjautuu tällöin etnisyyteen, rotuun, kansalliseen alkuperään tai uskontoon liittyville yleistyksille ja johtaa näiden pohjalta päätöksiin siitä, kenen oletetaan toimineen tai saattavan toimia lainvastaisesti (esimerkiksi oleskelevan maassa ilman laillista oikeutta tai pitävän hallussaan huumeita).
Lähde: Pysäytetyt - Etninen profilointi Suomessa, SSKH 2/2018

Inkluusio (inclusion) tarkoittaa kuulumista tai mukaan ottamista, jolloin eri taustoista tulevat ja erilaiset identiteetit omaavat ihmiset arvotetaan ja toivotetaan tervetulleiksi tasavertaisina päätöksentekijöinä ja yhteistyökumppaneina. Kun inkluusio toteutuu, ihmiset saavat mahdollisuuden kasvaa ja tuntea tai tietää kuuluvansa mukaan. Pelkät moninaisuuspyrkimykset eivät luo inklusiivisia ympäristöjä. Inkluusioon kuuluu se, että henkilö tuntee voivansa tulla mukaan sellaisena kuin on ja tulevansa hyväksytyksi pikemminkin kuin, että häntä vaaditaan sulautumaan hallitsevassa asemassa olevaan ryhmään ja luopumaan omasta identiteetistään.

Institutionaalinen / Systeeminen / Rakenteellinen rasismi viittaa toimintatapoihin, jotka tuottavat ihmisille erilaisia tuloksia sen perusteella, mihin ryhmään he kuuluvat. Institutionaalinen rasismi kasvattaa ryhmien välisiä eroja ja valkoista ylivaltaa sekä samalla vahingoittaa rodullistettuja ihmisiä. Rakenteellista rasismia ei aina ole helppo havaita. Lait, toimintatavat ja käytännöt eivät välttämättä sisällä selkeää mainintaa mistään tietystä ihmisryhmästä, mutta ne tuottavat etuoikeuksia valkoisille ja epäedullisia asemia ei-valkoisille ihmisille.

Marginalisoiminen tapahtuu, kun hallitsevaan ryhmään kuuluvat henkilöt sijoittavat tietyn ryhmän yhteiskunnan laidalle antamatta heille aktiivista ääntä, identiteettiä tai paikkaa. Marginalisoimalla pyritään säilyttämään hallitsevan ryhmän valta-asema.

Mikroaggressio tarkoittaa arkisia pieniä sanoja, tekoja ja oletuksia, joilla välitetään stereotyyppisiä oletuksia ihmisryhmistä. Mikroaggressiot voivat olla tahallisia tai tahattomia ja ne saatetaan tarkoittaa hyväntahtoisiksi. Vrt. arkipäivän rasismi.
(lähde: fem-r.fi/sanasto)

Moninaisuus / monimuotoisuus (tai diversiteetti, engl. diversity) Moninaisuus viittaa monimuotoisuuteen ja siihen, että yhteiskunta koostuu erilaisista yksilöistä ja ryhmistä, joilla on erilaisia taustoja. Nämä ovat kuitenkin erilaisessa asemassa keskenään. Moninaisuutta julistavat ohjelmat eivät ole sama asia kuin oikeudenmukaisuus tai inkluusio, mukaan ottaminen. Moninaisuudesta saatetaan puhua ilman, että tehdään mitään institutionaalisille ja rakenteellisille järjestelmille, jotka tuottavat ja ylläpitävät epäoikeudenmukaisuutta.

POC (People of colour) on poliittinen tai sosiaalinen (ei biologinen) identiteetti ihmisille, jotka ovat rodullistettuja ei-valkoisiksi. Termiä käytetään tuomaan esille se, että moniin eri ryhmiin kuuluvat ihmiset kokevat rasismia. POC pitää sisällään identiteetiltään mustiksi tai ruskeiksi itsensä mieltävät ihmiset, vaikka ei olekaan näiden synonyymi. Monet rodullistetut käyttävät termiä, mutta se on vähemmän tuttu valtavirran keskusteluissa. Termille ei ole selkeää suomennosta.

Rotu (Race) on sosiaalinen ja poliittinen rakennelma – jolla ei ole geneettistä tai biologista pohjaa – ja jota käytetään yhteiskunnan instituutioissa kategorisoimaan sekä jaottelemaan ryhmiä heidän ulkoisen olemuksensa (erityisesti ihonvärin), alkuperänsä, kulttuurihistoriansa ja etnisyytensä perusteella. Käsitettä on käytetty ja käytetään edelleen oikeuttamaan valta-asemaa, hyväksikäyttöä ja väkivaltaa ihmisiä kohtaa, jotka ovat rodullistettuja ei-valkoisiksi. Toisaalta myös antirastistiseen toimintaan osallistuvat rodullistetut voivat pitää tärkeänä käyttää rotu-termiä analysoidessaan yhteiskunnallisia valtasuhteita.

Rodullinen ahdistus tarkoittaa pelkoa, että tulee leimatuksi taustansa perusteella, kun on tekemisissä muihin ryhmiin kuuluvien kanssa. Rodullistetut ihmiset pelkäävät joutuvansa rasismin tai syrjinnän kohteeksi. Valkoiset ihmiset pelkäävät, että heitä pidetään rasisteina.
Rodullistaminen on prosessi, jossa ihmiseen tai ihmisryhmiin liitetään ominaisuuksia oletetun rodun tai etnisyyden perusteella. Rodullistaminen voi kohdistua myös ihmisten välisiin suhteisiin ja käytäntöihin. Rodullistamisen lopputuloksena on rasismi tai rasistinen syrjintä.

Sisäistetty rasismi on sekä tietoista että tiedostamatonta. Yksilölle muodostuu ajatuksia, uskomuksia ja käyttäytymismalleja, joissa hän hyväksyy hallitsevan yhteiskunnan rasistisia kielikuvia ja stereotyyppejä omasta ryhmästään. Sisäistetty rasismi on samanaikaisesti inhoa omaa itseä kohtaan sekä hallitsevan ryhmän arvottamista korkeammalle. Sisäistetty rasismi on yksilötason vastine muille rasismin muodoille.

Toiseuttaminen on sitä, että henkilö tai ihmisryhmä sijoitetaan joko ulkopuolelle tai vastakkainasetteluun suhteessa siihen, mitä pidetään normina. Toiseuttaminen pohjautuu joko tietoiseen tai tiedostamattomaan oletukseen siitä, että tietty ryhmä muodostaa uhkan vallitsevalle järjestykselle. Ks. Marginalisoiminen.

Valkoinen etuoikeus (white priviledge) on valtaa ja etuoikeuksia, jotka valkoiset tai valkoisina pidetyt ihmiset saavat ilman muita ansioita vain tämän ominaisuuden perusteella.

Valkoinen haavoittuvuus (white fragility) Puolustuksellisia tunteita ja käyttäytymistapoja, joita valkoiset ihmiset tuovat ilmi silloin, kun he joutuvat kohtaamaan epämukavia totuuksia rotukysymyksistä. Tämä voi tulla ilmi erilaisina tunteina kuten viha, pelko, syyllisyys tai väittelynhaluna tai hiljaisuutena ja stressiä aiheuttavista tilanteista poistumisina.

Valkoinen ylemmyys tai valkoinen ylivalta (white supremacy) tarkoittaa vallankäyttöä ja hyväksikäyttöä, jonka avulla valta ja resurssit vahvistuvat ja säilyvät valkoisilla. Taustalla on ideologia, joka asettaa valkoisuuden standardiksi ja johon sisältyy uskomus siitä, että valkoiset ovat muita ryhmiä ylempiarvoisia.

Vähemmistöstressi tarkoittaa ylimääräistä stressiä, jota vähemmistöön kuuluva kokee elämässään vähemmistöasemansa vuoksi. Stressi voi liittyä sekä menneisyydessä koettuun rasistiseen tai syrjivään kohteluun että pelkoon näiden jatkumisesta tulevaisuudessakin.

Lähteet

Bahne, Rita. How to support a child's cultural identity? 2018
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/143556/Thesis%20Rita%20Bahne%2004042018%201.pdf?sequence=1

Fatherly. Berical, Matt. 4 Common Mistakes Parents Make When Talking About Racism With Kids, 16.9.2020.
https://www.fatherly.com/love-money/talking-about-racism-kids-mistakes-parents-make/

Fatherly. Berical, Matt. It's Time to Talk to Kids About Racism. Here's How to Do It, 3.9.2020.
https://www.fatherly.com/love-money/talk-to-kids-racism/

Identity Development Theory. Adolescent Psychology
https://courses.lumenlearning.com/adolescent/chapter/identity-development-theory/

Kaarniemi, H. (toim.) Monikulttuurisia kohtaamisia -opas varhaiskasvatuksen arkeen, 2012.
https://peda.net/joensuu/esiopetus/sv/materiaalia/mjl/mkova:file/download/77d892be722d0f452199dd777dcf41aac640b824/MONIKULTTUURISISA%20KOHTAAMISIA.%20Opas%20varhaiskasvatuksen%20arkeen.pdf

Mielenterveystalo.fi. Taidot tunnesäätelyn apuna 2021.
https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/epavakaa_persoonallisuushairio/Pages/osio3.aspx

Monimuotiset perheet verkosto. Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa, 2020.
https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2020/10/Monimuotoiset-perheet-varhaiskasvatuksessa.pdf

Nuortenmielenterveystalo.fi. Tunteet haltuun 2021.
https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx

Oman äidinkielen opettajat ry. Vanhemmille, 2020.
Vanhemmille » Oman äidinkielen opettajat ry (https://www.ok-opet.fi/)

Opetushallitus. Oma kieli – oma mieli -esite, 2016.
https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/oma-kieli-oma-mieli

Opetushallitus. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus, 2021.
https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/suomi-toisena-kielena-ja-kirjallisuus

Phinney, J.S. (2001) International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Science Direct, 2015. Identity Formation
https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/identity-formation

Phinney, Jean S. (2000) Identity Formation Across Cultures: The Interaction of Personal, Societal, and Historical Change, Article - Human Development March 2000

Peltokorpi, J., & Saarela, I. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö, 2019.
Tunnetaidoista hyvinvointia -tunnetaito-opas:
http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201905037444

Poliisi. Viharikokset, 2020.
https://poliisi.fi/viharikokset

Suomen Mielenterveys ry. Tunteen kohtaaminen 2021.
https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunteet-tuovat-v%C3%A4rit-ja-s%C3%A4vyt-el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Kulttuurisensitiivinen työote, 2021.
https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote

Tunnetaitoja kaikille ry. Mitä tunnetaidot ovat? 2020.
https://tunnetaitojakaikille.fi/tunnetaitoja/mita-tunnetaidot-ovat/

Tunnetaitojalapselle.fi.
Opeta tunteiden tunnistamista ja nimeämistä - opeta tunnetaitoja 2021.
https://www.tunnetaitojalapselle.fi/artikkelit/tunteidentunnistaminenjanimeaminen_tunnetaidot

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja positiivinen erityiskohtelu, 2021.
https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271289/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf/34593484-7b08-47da-a662-cceb6e4df28e/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf?version=1.1&t=1600433426849

Linkit

100 race-concious things you can say to your child to advance racial justice (englanniksi)
http://www.raceconscious.org/2016/06/100-race-conscious-things-to-say-to-your-child-to-advance-racial-justice/

A Clinical Perspective on Talking to Kids About Racism (englanniksi)
https://childmind.org/article/a-clinical-perspective-on-talking-to-kids-about-racism/

Identity formation in adolescence and young adulthood (englanniksi)
https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/identity-formation

Identity Development Theory (englanniksi)
https://courses.lumenlearning.com/adolescent/chapter/identity-development-theory/

Is My Skin Brown Because I Drank Chocolate Milk? -Beverly Daniel Tatum, TEDxStanford (englanniksi)
https://www.youtube.com/watch?v=l_TFaS3KW6s

Miten puhua ruskeudesta valkoisena vanhempana? (suomeksi)
https://www.ruskeattytot.fi/miten-puhua-ruskeudesta-valkoisena-vanhempana

Talking to Kids About Race and Racism (englanniksi)
https://kidshealth.org/en/parents/talk-about-race.html

Talking to white kids about race and racism (englanniksi)
https://safespaceradio.com/wp-content/uploads/DISCUSSION-GUIDE%E2%80%94TALKING-TO-WHITE-KIDS.pdf

Talking to your kids about racism -How to start the important conversation and keep it going (englanniksi)
https://www.unicef.org/parenting/talking-to-your-kids-about-racism

Tips for How to Talk to Kids About Racism and Social Justice (englanniksi)
https://www.savethechildren.org/us/charity-stories/tips-teach-explain-racism-to-children